

- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqboliga bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nuqi. // Xalq so'zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar. №11.
10. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. - T.: "O'zbekiston", 2017 y.
  11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral PF-4947-sonli "O'zbekiston, Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha xarakatlar strategiyasi tug'risida" gi Farmoni.
  12. O'zbekiston Respublikasining "Yongin xavfsizligi tug'risida" gi Qonuni, 30.09.2009 yil. №UJRK-226
  13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi PK-2909-sonli "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora- tadbirlari tug'risida" gi Qarori.

4.3. Internet saytlari

14. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi xukumat portali.
15. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
16. www.minturd.uz - Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi sayti.
17. www.bilim.uz- OUMTV sayti

Ko'rsatga olindi

№ 209
29 "DA" 2022 y.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSIS TA'LIM VAZIRLIGI
QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI
"AVARIYA QUTQARUV ISHLARI" FANINING
ISHCHI O'QILV DASTURI

Bilim sohasi:	10110000	-	Xizmatlar ko'rsatish sohasi
Ta'lim sohasi:	1020000	-	Cigiyena va ishlab chiqarishda mehnat muhofazasi
Ta'lim yo'nalishi:	5640200	-	Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi

"Avariya qutqaruv ishlari" fani bo'yicha 5640200 - "Mehnatni muhofazasi va texnika xavfsizligi" ta'lim yo'nalishi uchun soatlar taqsimoti

Umumiy o'quv soati	130 soat
Shu jumladan:	
Ma'ruza	28 soat
Amaliy mashg'ulotlar	30 soat
Sevmenar	14 soat
Mustaqil ta'lim	58 soat

Qarshi-2022

Tavsiya etiladigan mustaqil ta'limning taxminiy mavzulari:

1. Qutqaruvchi maqomini belgilab beradigan muhim normativ-huquqiy hujjatlar va axboriy ma'lumotlar.
2. Avariya qutqaruv ishlari turlarining ro'yxati. Avariya qutqaruv ishlari haqida tushuncha, turlari va tasniflanishi.
3. O'zbekiston Respublikasi favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimining IIvdagi funksional quyi tizimining asosiy vazifalari.
4. Yirik masshtabli favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish uchun favqulodda vaziyatlar davlat tizimi va fuqaro muhojazzasining avariya-qutqaruv kuchlarini guruhlashirish.
5. Xabarlash vositalari va yashab qolish asoslari. O'rmonlarda qutqaruvchilarning yashab qolish asoslari.
6. Hamkorlikning mazmuni va unga qo'yiladigan asosiy talablar.
7. Favqulodda vaziyatlardan ogohlantirish va ularni bartaraf etish bo'yicha tadbirlarni e'jalashtirish tartibi.
8. Qurilmalar yordamida vayronalar ostida qolgan insonlarni qidirishni tashkilotlashirish va unga rahbarlik qilish.
9. Zizilga sodir bo'lgan joyda amalga oshiriladigan Avariya qutqaruv ishlari.
10. Gidrolexnik ob'ektlardagi avariya va halokatlarni bartaraf etish bo'yicha amalga oshiriladigan Avariya qutqaruv ishlari.
11. Qidiruv-qutqaruv xizmatlarini tashkilotlashirish tartibi.
12. Himoya inshootlarining turlari.
13. Qidiruv operatsiyalarida vertolyotlardan foydalanish.
14. Qutqaruvchining huquqiy maqomi.
15. Qutqaruvchilarning hayotini saqlash uchun favkakatolikni pasaytirish va avariya, buzish-iklash va boshqa maxsus ishlarning samaradorligini oshirish.
16. Yonayotgan va buzilgan binolarning yuqori qavatlarda va vayronalar ostida qolgan odamlarni qutqarish usul va uslublari.
17. Tabiiy va texnologik xarakterdagi favqulodda vaziyatlar sodir bo'lgan joyda avariya qutqaruv ishlarini amalga oshirish.

III. FAN BO'YICHA TALABALAR BILIMINI NAZORAT QILISH

Talabalar bilimini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrda qabul qilingan "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkilotlashirish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-sonli qarori bilan tasdiqlangan Nizomga muvofiq uch turdagi, ya'ni joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar o'tkaziladi.

Joriy nazorat - fan mavzulari bo'yicha bilim va amaliy ko'nikma darajasini aniqlash va baholash maqsadida laboratoriya, amaliy mashg'ulotlar va mustaqil ta'lim topshiriqlari bo'yicha, og'zaki so'rov, test o'tkazish, subba, nazorat ishi, kollokvium, uy vazifalarini tekshirish va shu kabi boshqa shakllarda o'tkaziladi.

Oraliq nazorat - semestr davomida modulli tizim asosida o'quv dasturining tegishli (fanning bir necha mavzularini o'z ichiga olgan) bo'limi tugallangandan keyin, talabning bilim va amaliy ko'nikma darajasini aniqlash va baholash maqsadida yozma,

og'zaki, test shaklida o'tkaziladi. Oraliq nazorat bir semestrda ikki marta o'tkaziladi va yozma, og'zaki va test shakli bo'lishi mumkin.

Yakuniy nazorat - semestr yakunida muayyan fan bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni talabalar tomonidan o'zlashtirish darajasini aniqlash maqsadida fakultet ilmiy Kengash qarori bilan yakuniy nazorat og'zaki, test va boshqa shakllarda ham o'tkazilishi mumkin.

Talabning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat qilishda quyidagi namunaviy mezonlar tavsiya etiladi:

- a) **5 ball**: *uchun talaba* - to'g'ri va aniq xulosa va qaror qabul qilish; ijodiy fikrlay olish; mustaqil mushohada yuritish; olingan bilimlarini amalda qo'llay olish; mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.
- b) **4 ball**: *uchun talaba* - mustaqil mushohada yuritish; olingan bilimlarini amalda qo'llay olish; mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.
- v) **3 ball**: *uchun talaba* - mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.

Talabning fan bo'yicha reytingi quyidagicha aniqlanadi:

$$R = V \cdot Q / 100$$

bnda: V - semestrda fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi (soatlarda); Q - fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi (ballarda).

IV. ASOSIY VA QO'SHIMCHA O'QUV ADABIYOTLARI VA AXBOROT MANBALARI

4.1. Asosiy adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 1999 yil 20 avgust kuni qabul qilingan "Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnologik xususiyatli favkulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 2000 yil 26 avgust kuni qabul qilingan "Fuqaro muhofazasi to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 2000 yil 31 avgust kuni qabul qilingan "Radiatsiyaviy xavfsizlik to'g'risida"gi Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 27 oktabr kuni qabul qilingan "Tabiiy, texnologik va ekologik tushdagi favkulodda vaziyatlarning tasnifi to'g'risida"gi 455-sonli Qarori.
5. Aholini va hududlarni favkulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning huquqiy asoslari (meyoriy-huquqiy xujjatlar to'plami). I tom. — 2007 - 328 b.
6. Aholini va hududlarni favkulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning huquqiy asoslari (meyoriy-huquqiy xujjatlar to'plami). II tom. -2012.-368 b.
7. O.R. Yuldashev i dr. «Avariyno-spasatelniye raboti». Uchebnoye posobie. T.: TTLL, 2008.
8. Narziyev Sh.M., Kurbonov Sh.X. Hayot faoliyati xavfsizligi. O'quv qo'llanma. T.: "Yangi nashr", 2019.-234 b.

4.2. Qo'shimcha adabiyotlar

9. Mirziyoyev L.L.M. Tanqidiy tahlil, gatiy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - xar bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.

14	14-mavzu. Qutqaruvchilarni kasbiy o'qitishlarini tashkillastririshni metodologik asoslari. Viloyat favqulodda vaziyatlar boshqarmasi (bo'lim) ga bevosita bo'yisnuvchi, suvdan qo'tqaruv guruh, avariya qutqaruv guruh radiasion- kimyoviy razvedka guruhini malakasini oshirish va qayta tayyorlash tartibi, viloyat va tuman yig'ma otryadlari, tuman va obyektlardagi fuqaro muho'fazasi xizmatlarini o'qitish va qayta tayyorlash tartibi, mahalla fuqaro yig'inlar xizmatlari o'qitish va qayta tayyorlash. Aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash tartibi.	28
Jami		28

Mai'ruza mashg'ulotlari multimediya qurilmalar bilan jixozlangan auditoriakadem guruhlar bilan o'tiladi. Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari- aqily hujum, blits-so'rov, tahlil qilish, "ko'rgazmani ma'ruza", "suhbat", "bahs-munozara", "ushunchalar tahlili", "tarmoqlar", "kichik guruxlarda ishlash", baliq skeleti, BBB jadvali (Blizman, bilishni xohlayman, bilib oldim).

2.2. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlarda talabalar ta'lim muassasalari xususiyatidan kelib chiqqan holda turli tabiiy va texnogen tusedagi avariyaalar tasnifi, avariya holatlarini oldini olish va unga taklik tayyorgarlik haqida olgan nazariy bilimlarini amaliy mustahkamlashdan iborat.
Amaliy mashg'ulotlarning taxminiy royxati:

No	Amaliy mashg'ulotlar mavzulari	Soat
1	Avariya-qutqaruv ishlarning turlari, favqulodda vaziyatlarga kuch va vositalarni tayyorlash bo'yicha tadbirlarni rejalashtirish va ulardan foydalanish.	2
2	Avariya-qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarni tashkillastrirish va o'tkazish	2
3	Ekstremal holatlarda qutqaruvchilarning yashab qolish asoslari	2
4	Favqulodda vaziyatlar davlat tizimi kuchlarining tayyorgarligini oshirishda va avariya qutqaruv ishlarni bajarish vaqtda boshqaruv organlarining o'zaro hamkorligini tashkillastrirish	2
5	Avariya-qutqaruv jihozlaridan foydalangan holda avariya-qutqaruv ishlarni amalga oshirish	2
6	Avariya qutqaruv ishlari vaqtda boshqaruv	2
7	Avariya-qutqaruv ishlari vaqtda foydalaniladigan himoya inshootlari	2
8	Avariya qutqaruv ishlari o'tkazish vaqtda qo'llaniladigan texnik vositalar	2
9	Favqulodda vaziyatlar vaqtda Avariya qutqaruv ishlari xavfsizligi, xavfsiz sharoitlarni ta'minlash usullari	2
10	Avariyaalar holatiga qarab himoya vositalarni tanlash (himoya vositalari va x.k), avariya qutqaruv signallarini turlari va belgilari, avariya holatida havoning tarkibida zararli moddalar miqdorini aniqlash.	2
11	Avariya - tiklash ishlarni tashkillastrirish, iqtisodiyot ob'ektlarida	2

12	Avariya tiklash ishlarni olib borishda xavfli zonalarini aniqlash.	2
13	Avariya-qutqaruv ishlardako'ngitliklarni o'mi. "Yosh qutqaruvchi"	2
14	ko'ngitliklar guruhlarini tuzilishi.	2
15	Ma'naviy-rubiy tayyorgarlikni usullari, metodlari vashakllari.	2
Jami		30

2.3. Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg'ulotlar talabalar ta'lim muassasalari xususiyatidan kelib chiqqan holda ma'ruza, amaliy mashg'ulotlardan olgan nazariy va amaliy bilimlari asosida tavsiya etilgan mavzularni keng yoritilgan holda o'tganadi.
Seminar mashg'ulotlarning taxminiy royxati:

No	Seminar mavzulari	Soat
1	Qutqaruv xizmatlari va qutqaruv tuzilmalari	2
2	Qutqaruv xizmatlarini jalb qilish	2
3	Avariyaalardan keyingi hududlarni bargarorligini ta'minlash	2
4	Katta korxonalarda avariyaalari va ularni bartaraf etish	2
5	Favqulodda vaziyatlarini bartaraf etish ishlarga rahbarlik qilish	2
6	Favqulodda vaziyatlarini bartaraf etish tekzor shabini funksiyalar	2
7	Avariya holatlaridan mavjud kuch va vositalarning himoyasini tashkillastrirish.	2
Jami		14

Seminar mashg'ulotlarini tashkil etish yuzasidan kafedra tomonidan ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Unda talabalar asosiy ma'ruza mavzulari bo'yicha olgan bilim va ko'nikmalarini tajribalar orkali yanada boyitadilar. Shuningdek, texnologik jixoz va vositalar, tarkatma materiallardan foydalanish, mavzular bo'yicha takdimotlar ko'rgazmani roliklar tayyorlash, normativ-hukuqiy xujjatlardan foydalanish va boshqalar tavsiya etiladi.

2.3. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Ushbu o'quv fani bo'yicha talabaning mustaqil ta'lim ma'ruzalar konsepti va tavsiya etilgan adabiyotlar hamda davriy jumallar va Internet materiallari bilan ishlashni, amaliy ishlarni o'ishda tayyorgarlik ko'rishni, referatlar yozishni, standart talablariga mos ravishda va hisoblash texnikasidan foydalanib mustaqil bajarishni o'z ichiga oladi.
Talaba mustaqil ta'limga tayyorlanishda muayyan faning xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'yidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:
-talabaning o'quv-ilmiy-tadqiqot ishlarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'limlari va mavzularni chuqur o'rganish;
-faol va muammoli o'qitish uslubidan foydalaniladigan o'quv mashg'ulotlari;

**II. "Avariya QUTQURUV" FANIDAGI MASHG'ULOTLARNING
MAVZULAR VA SOATLAR BO'YICHA TAQSIMLANISHI**

2.1. Ma'ruzalar soatlar bo'yicha taqsimlanishi

No	Mavzular	Soat
1-modul. Qutqaruv ishlari fanining mazmuni, maqsadi va vazifalari.		
1	1-mavzu. Qutqaruv ishlari fanining mazmuni, maqsadi va vazifalari. Avariya-qutqaruv ishlarini o'tkazishning huquqiy asoslari. Qutqaruv ishlarining turlari, favqulodda vaziyatlarga kuch va vositalarni tayyorlash bo'yicha tadbirlarni rejalashtirish va ulardan foydalanish.	2
2-modul. Avariya-qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarini tashkilotirish		
2	2-mavzu. Avariya-qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarini tashkilotirish va o'tkazish asoslari Avariya-qutqaruv jihozlaridan foydalangan holda avariya-qutqaruv ishlarini amalga oshirish	2
3	3-mavzu. Avariya qutqaruv ishlarini vaqtida boshqaruv asoslari Qutqaruvchilarning kasbiy tayyorgarligini tashkilotirish. Qidiruv-qutqaruv ishlarini o'tkazish bo'yicha asosiy texnologiyalar.	2
4	4-mavzu. Avariya turlari (iqtisodiyot ob'ektlarida, transport sistemalarida, va h.k.) ularni kelib chiqish sabablari. Transportdagi avariya: gidrotexnik inshootdagi avriyalar, kommunal texnik inshootlardagi avariya, bino va inshootlarning konstruksiyasi qo'lashi, radiatsion va kimyoviy xavfli obyektlardagi avariya ularni olish chora tadbirlari	2
3-modul. Avariya va halokatlarini oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar.		
5	5-mavzu. Tabiiy ofatlarni, avariya va halokatlarini oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar. Iqtisodiyot ob'ektlaridagi avariya va ularni atrof-muhitga ta'siri. Avariya-qutqaruv tuzilmalarini olib borayotgan ishlarini hamjihatligi. Tuzilmalarni xatti-harakatini ta'minlash.	2
6	6-mavzu. Viloyat qidiruv-qutqaruv tuzilmalari Viloyat favqulodda vaziyatlar boshqarmasi (bo'lim)ga bevosita bo'yinuvchi, suvdan qo'tqaruv guruhlari, avariya qutqaruv guruhlari radiatsion, kimyoviy razvedka guruhlari faoliyati, viloyat va tuman yig'ma otryadlari, tuman va obyektlardagi fudaro muhofazasi xizmatlari, mahalla fudaro yig'inlar xizmatlari.	2
4-modul. Xabar berish va aloqa ishlarini tashkilotirish.		

7	7-mavzu. Boshqarish, navbatchilik, xabar berish va aloqa ishlarini tashkilotirish. Lakol, mahalliy va respublika xabar berish tizimi. Tabiiy tushdagi favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganda xabar berish usullari vositalari. Avariya va halokatlar sodir bo'lganda xabarl berish tizimi Qutqaruvchi larning harakatlari...Xabar berish turlari va usullari. Ob-havo belgilari. Vaqtinchalik boshpana qurishning texnologiyasi.	2
8	8-mavzu. Favqulodda vaziyat sodir bo'lgan hududda razvedka ishlarini olib borish. Favqulodda vaziyatlar zonasini aniqlash, favqulodda vaziyatlar zonasiga chiqish joylarini belgilash. Tabiiy tushdagi favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganda razvedka ishlarini olib borish. Texnogen tushdagi favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganda razvedka ishlarini tashkil etish. Ekologik faoyalarni aniqlash va tahlil qilish	2
9	9-mavzu. Topografik kartasida ish yuritish. Kompas va undan foydalanish. Ko'zatisht natijasida favqulodda vaziyatlar zonasini topografik xaritada tushirish. Bashoratlash asosida topografik xaritaga tushirish. Razvedka sodir bo'lgan avariya tushirish. Turar joylardagi halokatlarini bartaraf qilishda topografik xaritaga tushirish. Turar joylardagi halokatlarini bartaraf qilishda qutqaruvchilarning xarakati. Xavfsizlik masalalari.	2
5-modul. Obeklarida sodir bo'lgan avariya turlari bartaraf qilish ishlarini xususiyatlari		
10	10-mavzu. Xavfli suyuqlik va gazsimon mahsulotlarni saqlash, transportirovka qilish (uzatish) va qayta ishlash ob'ektlarida sodir bo'lgan avariya turlari bartaraf qilish ishlarini xususiyatlari. Radiatsion va kimyoviy moddalar tarqalishi xavfi to'g'ri-g'irganda xavfsizlik masalalari. Radiatsion va kimyoviy moddalar hududga tarqaganda xavfsizlik masalalari.	2
11	11-mavzu. O'ta zaharli kimyoviy moddalarni ishlab chiqarishda va saqlashda sodir bo'lgan avariya turlari bartaraf qilishda qutqaruvchilarning xarakati. Radiatsion va kimyoviy moddalar tarqalishi xavfi to'g'ri-g'irganda razvedka ishlarini olib borishda xavfsizlik masalalari. Radiatsion va kimyoviy moddalar hududga tarqaganda qutqaruv ishlarini tashkil etishda xavfsizlik masalalari.	2
12	12-mavzu. Gidrotexnik inshootlarda kelib chiqqan avariya turlari qutqaruv ishlarini olib borishni xususiyatlari. Gidrotexnik inshootlar haqida tushuncha. Suv tushqinlari sodir bo'lganda qutqaruv ishlarini tashkil etish. Sel kelgan hududlarda qutqaruv ishlarini tashkil etish. Suv ostida qutqaruv ishlarini tashkil qilish asosida	2
13	13-mavzu. Epidemiyalar, epizootiya va epifitotiyalar paytida avariya qutqaruv kuchlari va mablag'larni tashkil qilish va ishlatishni nazorat qilish. Aholi orasida epidemiyalar tarqaganda xavfsizlik masalalari. Huddi obseratsiya va karantin rejimiga o'tkazish masalalari. Hayvonlar orasida yuqumli qkasalliklar taqalishning oldini olish chora tadbirlari. O'simliklar orasida yuqumli qkasalliklar taqalishning oldini olish chora tadbirlari/ Evakuatsiya qilinganlarni vaqtinchalik boshpana bilan ta'minlash.	2

	favqulodda vaziyatlar oqibatining zarar va taloflatlarni aniqlash.	
12	Avariya tiklash ishlarini olib borishda xavfli zonalarni aniqlash.	2
13	Avariya-qutqaruv ishlaridako'ngilliklarni o'mi. "Yosh qutqaruvchi" ko'ngillilar guruhlarni tuzilishi.	2
14	Ma'naviy-rubiy tayyorgarlikni usullari, metodlari vashakllari.	2
15	Jalb qilingan kuch va vositalar moddiy va moliyaviy ta'minlash	2
	Jami	30

2.3. Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg'ulotlar talabalar ta'lim muassasalari xususiyatidan kelib chiqqan holda ma'ruza, amaliy mashg'ulotlardan olgan nazariy va amaliy bilimlari asosida tavsiya etilgan mavzularni keng yoritilgan holda o'rganadi:

Seminar mashg'ulotlarning taxminiy royxati:

№	Seminar mavzulari	Soat
1	Qutqaruv xizmatlari va qutqaruv tuzilmalari	2
2	Qutqaruv xizmatlarini jalb qilish	2
3	Avariyalardan keyingi hududlarni barqarorligini ta'minlash	2
4	Katta korxonalarda avariylari va ulami bartaraf etish	2
5	Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish ishlariga rahbarlik qilish	2
6	Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish tezkor shabini funksiyalar	2
7	Xavfli va zararli holatlardan mavjud kuch va vositalarning himoyasini tashkillashtirish.	2
	Jami	14

Seminar mashg'ulotlarini tashkil etish yuzasidan kafedra tomonidan ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Unda talabalar asosiy ma'ruza mavzulari bo'yicha olgan bilim va ko'nikmalarini tajribalar orkali yanada boyitadilar. Shuningdek, texnologik jixoz va vositalar, tarkatma materiallardan foydalanish, mavzular bo'yicha takdimotlar va ko'rgazmali roliklar tayyorlash, normativ-huquqiy xujjatlardan foydalanish va boshqalar tavsiya etiladi.

2.3.3. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Ushbu o'quv fani bo'yicha talabaniq mustaqil ta'lim ma'ruzalar konspekti va tavsiya etilgan adabiyotlar hamda davriy jumallari va Internet materiallari bilan ishlanishi, amaliy ishlarini o'tishda tayyorgarlik ko'rishni, referatlar yozishni, standart talablariga mos ravishda va hisoblash texnikasidan foydalanib mustaqil bajarishni o'z ichiga oladi.

Talaba mustaqil ta'limga tayyorlanishda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'yidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

-talabaniq o'quv-ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'limlari va mavzularni chuqur o'rganish;

-faol va muammoli o'qitish uslubidan foydalaniladigan o'quv mashg'ulotlari;

14	14-mavzu. Qutqaruvchilarni kasbiy o'qitishlarini tashkillashtirishni metodologik asoslari. Viloyat favqulodda vaziyatlar boshqarmasi (bo'lim) ga bevosita bo'yisnuvchi, suvdan qo'tqaruv guruhi, avariya qutqaruv guruhi radiatsion- kimyoviy razvedka guruhini malakasini oshirish va qayta tayyorlash tartibi, viloyat va tuman yig'ma otryadlari, tuman va obyektlardagi fuqaro muhofazasi xizmatlarini o'qitish va qayta tayyorlash tartibi, mahalla fuqaro yig'inlar xizmatlari o'qitish va qayta tayyorlash. Aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash tartibi.	28
	Jami	28

Ma'ruza mashg'ulotlari multimediya qurilmalar bilan jixozlangan auditoridaakadem guruhlar bilan o'tiladi. Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari- aqliy hujum, blits-so'rov, tahtil qilish, "ko'rgazmali ma'ruza", "subbat", "bahs-munozara", "tushunchalar tahlili", "tarmoqlar", "kichik guruxlarda ishlash", baliq skeleti, BBB jadvali (Bilaman, bilishni xohlayman, bilib oldim).

2.2. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlarda talabalar ta'lim muassasalari xususiyatidan kelib chiqqan holda turli tabiiy va texnologik usdagi avariylar tasnifi, avariya holatlarini oldini olish va unga taktik tayyorgarlik haqida olgan nazariy bilimlarini amaliy mustahkamlashdan iborat.

Amaliy mashg'ulotlarning taxminiy royxati:

№	Amaliy mashg'ulotlar mavzulari	Soat
1	Avariya-qutqaruv ishlarining turlari, favqulodda vaziyatlarga kuch va vositalarni tayyorlash bo'yicha tadbirlarni rejalashtirish va ulardan foydalanish.	2
2	Avariya-qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarini tashkillashtirish va o'tkazish	2
3	Ekstremal holatlarda qutqaruvchilarning yashab qolish asoslari	2
4	Favqulodda vaziyatlar davlat tizimi kuchlarining tayyorgarligini oshirishda va avariya qutqaruv ishlarini bajarish vaqtida boshqaruv organlarining o'zaro hamkorligini tashkillashtirish	2
5	Avariya-qutqaruv jihozlaridan foydalanishda avariya-qutqaruv ishlarini amalga oshirish	2
6	Avariya qutqaruv ishlarini vaqtida boshqaruv	2
7	Avariya-qutqaruv ishlarini vaqtida foydalaniladigan himoya inshootlari	2
8	Avariya qutqaruv ishlarini o'tkazish vaqtida qo'llaniladigan texnik vositalar	2
9	Favqulodda vaziyatlar vaqtida Avariya qutqaruv ishlarini xavfsizligi, xavfsiz sharoitlarni ta'minlash usullari	2
10	Avariylarni holatiga qarab himoya vositalarni tanlash (himoya vositalari va x.k), avariya qutqaruv signallarini turlari va belgilari, avariya holatida havoning tarkibida zararli moddalar miqdorini aniqlash.	2
11	Avariya - tiklash ishlarini tashkillashtirish, iqtisodiyot ob'ektlarida	2

og'zaki, test shaklida o'tkaziladi. Oraliq nazorat bir semestrda ikki marta o'tkaziladi va yozma, og'zaki va test shakli bo'lishi mumkin.

Yakuniy nazorat – semestr yakunida muayyan fan bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni talabalar tomonidan o'zlashtirish darajasini aniqlash maqsadida fakultet ilmiy Kengash qarori bilan yakuniy nazorat og'zaki, test va boshqa shakllarda ham o'tkazilishi mumkin.

Talabaning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat qilishda quyidagi namunaviy mezonlar tavsiya etiladi:

- a) **5 ball- uchun talaba-** to'g'ri va aniq xulosa va qaror qabul qilish, ijodiy fikrlay olish; mustaqil mushohada yuritish; olish; olgan bilimlarini amalda qo'llay olish; mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.
- b) **4 ball uchun talaba-** mustaqil mushohada yuritish; olgan bilimlarini amalda qo'llay olish; mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.
- v) **3 ball uchun talaba-** mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.

Talabaning fan bo'yicha reytingi quyidagicha aniqlanadi:

$$R = V \times Q / 100$$

bnda: V – semestrda fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi (soatlarda); Q – fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi (balllarda).

IV. ASOSIY VA QO'SHIMCHA O'QUV ADABIYOTLARI VA AXBOROT MANBALARI

4.1. Asosiy adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 1999 yil 20 avgust kuniidagi "Aholini va huxudlarni tabiiy hamda texnolog xususiyatli favkulodda vaziyatlardan muhofaza qilish tug'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 2000 yil 26 may kuniidagi "Fuqaro muhofazasi tug'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 2000 yil 31 avgust kuniidagi qabul qilingan "Radiatsiyaviy xavfsizlik tug'risida"gi Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 27 oktabr kuniidagi "Tabiiy, texnolog va ekologik tushdagi favkulodda vaziyatlarning tasnifi tug'risida"gi 455-sonli Qarori.
5. Aholini va hududlarni favkulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning huquqiy asoslari (meyoriy-huquqiy xujjatlar to'plami). I tom. – 2007 - 328 b.
6. Aholini va hududlarni favkulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning huquqiy asoslari (meyoriy-xukukiy xujjatlar to'plami). II tom. – 2012.-368 b.
7. O.R.Yuldashev i dr. «Avariyno-spasatelniye raboti». Uchebnoye posobiye.- T.: TITL, 2008.
8. Narziyev Sh.M., Kurbonov Sh.X. Hayot faoliyati xavfsizligi. O'quv qo'llanma-T.: "Yangi nashr", 2019.-234 b.

4.2. Qo'shimcha adabiyotlar

9. Mirziyoyev L.L.I.M Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - xar bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.

Tavsiya etiladigan mustaqil ta'limlarning taxminiy mavzulari:

1. Qutqaruvchi maqomini belgilab beradigan muhim normativ-huquqiy hujjatlar va axboriy ma'lumotlar.
2. Avariya qutqaruv ishlari turlarining ro'yxati. Avariya qutqaruv ishlari haqida tushuncha, turlari va tasniflanishi.
3. O'zbekiston Respublikasi favkulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimining IIVdagi funksional quyi tizimining asosiy vazifalari.
4. Yirik masshtabli favkulodda vaziyatlarni baratarl etish uchun favkulodda vaziyatlar davlat tizimi va fuqaro muhofazasining avariya-qutqaruv kuchlarini guruhlantirish.
5. Xabarlash vositalari va yashab qolish asoslari. O'rmonlarda qutqaruvchilarning yashab qolish asoslari.
6. Hamkorlikning mazmuni va unga qo'yiladigan asosiy talablar.
7. Favkulodda vaziyatlardan ogohlantirish va ularni bartaraf etish bo'yicha tadbirlarni rejalashtirish tartibi.
8. Qurilmalar yordamida vayronalar ostida qolgan insonlarni qidirishni tashkilotirish va unga rahbarlik qilish.
9. Zilzila sodir bo'lgan joyda amalga oshiriladigan Avariya qutqaruv ishlari.
10. Gidrotexnik ob'ektlardagi avariya va halokatlarni bartaraf etish bo'yicha amalga oshiriladigan Avariya qutqaruv ishlari.
11. Qidiruv-qutqaruv xizmatlarini tashkil etish tartibi.
12. Himoya inshootlarining turlari.
13. Qidiruv operatsiyalarida vertolyotlardan foydalanish.
14. Qutqaruvchining huquqiy maqomi.
15. Qutqaruvchilarning hayotini saqlash uchun tavakkalchilikni pasaytirish va avariya, buzish-tiklash va boshqa maxsus ishlarning samaradorligini oshirish.
16. Yonayotgan va buzilgan binolarning yuqori qavatlarida va vayronalar ostida qolgan odamlarni qutqarish usul va uslublari.
17. Tabiiy va texnolog xarakterdagi favkulodda vaziyatlar sodir bo'lgan joyda avariya qutqaruv ishlarni amalga oshirish.

III. FAN BO'YICHA TALABALAR BILIMINI NAZORAT QILISH

Talabalar bilimni nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-sonli qarori bilan tasdiqlangan Nizomga muvofiq uch turdagi, ya'ni joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar o'tkaziladi.

Joriy nazorat - fan mavzulari bo'yicha bilim va amaliy ko'nikma darajasini aniqlash va baholash maqsadida laboratoriya, amaliy mashg'ulotlar va mustaqil ta'lim topshiriqlari bo'yicha. og'zaki so'rov, test o'tkazish, subhat, nazorat ishi, kollokvium, yu vazifalarini tekshirish va shu kabi boshqa shakllarda o'tkaziladi.

Oraliq nazorat – semestr davomida modulli tuzim asosida o'quv dasturining tegishli (fanning bir necha mavzularini o'z ichiga olgan) bo'limi tugallangandan keyin, talabaning bilim va amaliy ko'nikma darajasini aniqlash va baholash maqsadida yozma,